

מנחם פרומן עושה שלום במרומיו

(ראשי פרקים ל) שיחה ליום יאר צייט, תקוע ב, תשפ"ה

יהודה ליבס

שיבי התקשר אלי לאחרונה והזכיר לשבח את השיר שכתבתי אחר מות מנחם, חברי, זכר צדיק לברכה. שיר זה מסיים בענייננו, מנחם כעושה שלום במרומיו, ולכן ארשה לעצמי לפתוח בקריאתו, ולהמשיך ממנו.

שְׁלוֹשָׁה

אֶזְכְּרָה, מְנַחֵם, בְּאוֹתָם הַזְּמַנִּים
אִיךְ בְּשִׁלְגַּ בְּזֶהָר הַיְּיָנוּ בּוֹנִים
וְזָרְעֵנוּ פּוֹלִים לְנוֹן-בֵּית הַגְּוִנִים
שְׁמַעוֹן וְאַתָּה וְאֲנִי

זָרַח לָנוּ שְׁמֵשׁ בְּהַאי שְׁעֵתָא
בְּגוֹנִים מְאִירִים קִשְׁתַּ מְקַשְׁטָה
כִּי בְחִבּוּבֵיבּוּתָא תְּלִיא כָּל מְלֵתָא
אֲנִי וְשְׁמַעוֹן וְאַתָּה

גַּם צְנֻצְנַת הַמֶּן הַכִּילָה הַמּוֹן
הַתְּעַטָּר הַגְּלִיל בְּאַכָּה הַר מִירוֹן
בְּחֻצוֹת תְּרַנְגוֹל קוֹרָא בְּגֵאוֹן
אֲתָה וְאֲנִי וְשְׁמַעוֹן

וְעֵתָה מְנַחֵם הַתְּפוֹגֵג הַחֲלוֹם
בְּמְרוֹמֵיךְ אֵינְךָ עוֹשֶׂה כְּכָר שְׁלוֹם
עֲלָמָא דְשִׁקְרָא מִתְעוֹרָר בְּשֵׁאוֹן
וְיֹזֵב בְּחַד סְמְכָא שְׁמַעוֹן

מה עושה מנחם במרומיו עתה, אינני יודע. אך גם השלום שעשה בחייו היה במרומים, במישור הרוחני, הרבה יותר מאשר במציאות הארצית. כך נראה למשל מפגישתו עם מייסד החמאס ומנהיגו, השיח' יא-סין. שבהמשך ספג כראוי טיל של חיל האוויר. ועל המשך יחסי השלום עם החמאס אין צורך לדבר.

דוגמה אחרת ומאלפת היא פגישתו של מנחם עם ארדואן, נשיא תורכיה. על הפגישה למעשה תוכל לספר לנו רק הדסה שהיתה עמו. אך כשחזרו באתי אליו, וחשבתי לפתוח בדברי ויכוח ותוכחה, אך לפני שהספקתי לומר משהו, אמר לי מנחם: אתה יודע, כשהייתי אצל ארדואן הרגשתי כף יד מונחת על ראשי.

לשמע זאת נסתתמו טענותי. מסתבר שהיה זה בראש וראשונה מעמד מיסטי, מעין משיחי, אך גם כאן לא עלה יפה הניסיון לתרגם זאת לשינוי במציאות הארצית.

מה העניקה למנחם היד על ראשו? אפשר שהיה זה שלום, כמו שאומרים בברכת כהנים 'ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום'.

השלום על ראש מנחם לא התבטא במציאות הפוליטית, אלא באישיותו שלו. בעצם אישיותו הוא גילם את עניין השלום. ואכן, לא בכדי הוסיף הוא לשמו גם את הצירוף 'חי שלום'.

'עליו השלום' אומרים על מת, אך מנחם קיבל מתנה זו כבר בחייו – 'חי שלום'. שינוי השם לא הועיל כסגולה לאריכות ימים, אך כן לסוג של חיי נצח.

פגישתו של מנחם עם נשיא תורכיה מזכירה אפוא את פגישתו של שבתי צבי עם הסולטאן התורכי. שבתי היה אישיות מיסטית, שעיקרה בקשר עם אלהיו והמשיחיות הארצית שלו היתה רק מוצר לוואי. וגם פגישה זו לא הביאה גאולה לישראל אבל שינוי באישיותו של שבתי צבי, שבעקבות אותה פגישה המיר דתו והתאסלם.

על כך העיד באיגרת ששלח לאחיו ימים ספורים אחר כך: 'ועתה הניחו לי כי הבורא יתברך עשאני ישמעאלי. אני אחיכם מאמט קאפיג'י באשי אוטוראק, כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד. ד"ך אני לדודי ודודי לי, יום ט' לחידושי כרצונו'. השוואה זו אינני עורך לגנאי, אלא בהערצה לשני האישים, גם אם אינני מזדהה אתם.

פעילותו של מנחם היא עודף השפעה של מתנת השלום. זכורני שכאשר הובהר לו שהשקפתו על האסלאם כדת של שלום איננה נכונה, הוא הודיע שאם כך, הוא ישנה את האסלאם.

האם צדק מנחם בדרכו הפוליטית? דומה שלא כך הוא הדבר. מידתו של מנחם אינה צדק אלא שלום.

על גדרות הבתים איננו רואים 'פרומן צדק' אלא רק 'כהנא צדק'.

רשב"י ביום מיתתו, באידרא זוטא, מספר שכול ימיו הצטער ופחד מן הצדק שלא תכלה את העולם בשלהבותיה (אחרי שתסתלק ממנה דמות הצדיק). בסוף ימיו ביקש מנחם רק עוד זמן, אך גם אם היה מקבל זאת, ספק אם היה עולה בידו להביא את השלום.

הזמן שבו צדק מנחם אינו דווקא הזמן ההיסטורי הקווי אלא, יותר מכך, הזמן המחזורי, שמצוי במעלה גבוהה יותר, ושאותו הגדירו פילוסופים יווניים, כריקוד הנפש סביב לשכל (לפי משחק מילים ביוונית, שבה זמן הוא כרונוס, וריקוד כוריאה).

או, לפי שיטת ספר יצירה, זמנו של מנחם הוא בבחינת היכל הקודש המכוון באמצע, בין עומק ראשית לעומק אחרית.

מנחם איננו צודק אלא צדיק. הצדיק אינו פוליטיקאי ואינו נביא המנבא את העתיד, אלא בעצם מציאותו הוא יסודו וקיומו של עולם.

כך היה למשל גם הרב קוק. אני זוכר, לפני יובל שנים, איך התפלפלו תלמידים ממרכז הרב, חברים של מנחם, בשאלה איך לשלב את מחדל יום כיפור לתוכנית הגאולה של הרב. אך אפשר היה לשאול זאת גם על משהו יותר גדול

ונורא, השואה שהתרחשה אך שנים מועטות אחרי הסתלקות הרב קוק, וגם זאת, שלא כאחרים, הוא לא צפה.

אחרי ההתנתקות התבטאתי פעם באופן לא מוצלח ואמרתי שהרב קוק רימה אותי, ואת זה טרחו לצטט (כגון בערך של הוויקיפדיה שכתבו עלי). אבל אני התכוונתי בדרך מליצה, בעקבות שורה של ביאליק 'הכוכבים רימו אותי'. אך הכוכב יכול לרמות רק את מי שמאמין באסטרולוגיה, והטענה נגד הרב קוק היא רק אצל מי שרואה בו נביא. אך הרב קוק, כמו רשב"י, ר' נחמן ואף מנחם, לא היה נביא אלא בבחינת צדיק יסוד עולם.

מציאותו של צדיק, לפי המשך דברי רשב"י הנזכרים ביום מיתתו, יש בה כדי להמתיק את שלהבותיה של צדק.

צדיק עושה שלום בעצם קיומו, וכפי שאמר יהודי אחד: אשרי עושי שלום כי הם ייקראו בני אלהים.

אותו יהודי שמו ישו. ובכל זאת הבאתי זאת כי זה דבר יפה. מנחם, זכר צדיק לברכה, אולי היה כועס על כך, אבל זה מגיע לו ביושר, כי ביום כיפור האחרון שלו הוא הזמין אותי להתפלל כאן אתו, ובאמצע מוסף צעק אללה אכבר. זאת יכול אני לדרוש לשבח רק בעמל רב, ושוב בעזרת השוואה עם שבתי צבי.

באיזה מידה שלום עולמי זה של מנחם מאציל משהו גם על המציאות ההיסטורית, אין בידי לומר. אך אפשר להתפלל שעושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו. במהרה בימינו, אמן.